

УДК 327.7

ДІЯЛЬНІСТЬ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ІЗ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Єлизавета Монастир'юва

*Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара,
факультет суспільних наук і міжнародних відносин,
кафедра міжнародних відносин
пр. Гагаріна, 72, 49010, м. Дніпро, Україна*

Досліджено засади діяльності міжнародних неурядових організацій із протидії торгівлі людьми у сучасній міжнародній системі. Розглянуто функціональні й організаційні особливості протидії торгівлі людьми з боку неурядових організацій. З'ясовано значення діяльності міжнародних неурядових організацій із протидії торгівлі людьми на території України.

Ключові слова: міжнародні неурядові організації, торгівля людьми, профілактика, реабілітація, партнерство.

Протидія торгівлі людьми на сучасному етапі вимагає системності та виваженого впливу на структурні й безпосередні фактори, що сприяють торгівлі людьми чи спричиняють її, а також розмежування рівнів такої діяльності. Основою для протидії торгівлі людьми стає зростаюче нині усвідомлення необхідності скоординованої діяльності усіх суб'єктів протидії торгівлі людьми на світовому, регіональному, національному й локальному рівнях. Діяльність міжнародних організацій урядового та неурядового типу є невід'ємним чинником функціонування сучасної міжнародної системи. Розроблені в їх рамках механізми співпраці держав та представників громадянського суспільства є неocenними для боротьби із такою комплексною проблемою, як торгівля людьми.

Проблемним тенденціям у теоретичних дослідженнях протидії торгівлі людьми присвятили свої роботи зарубіжні вчені К. Арадау, Х. Ван дер Вілт, Дж. Ліндквіст. Так, Х. Ван дер Вілт наголошує на необхідності визначити найпридатніші для кримінального провадження справ щодо торгівлі людьми рівні та методи, рекомендує розширити міжнародну співпрацю з кримінальних питань [1]. Дж. Ліндквіст зосереджується на проблемі аудиту діяльності міжнародних НДО із протидії торгівлі людьми [2]. У контексті розвитку нормативної бази протидії торгівлі людьми діяльність міжнародних організацій розглядають А. Аллахвердієва, Л. Гусєв, І. Лебединець, Н. Лукач, які аналізують вплив на становлення міжнародної системи протидії торгівлі людьми основних міжнародних документів, укладених протягом XVIII – XXI ст. [3–6]. Внесок НДО у протидію торгівлі жінками розглядає М. Цветкова [7]. Особливості діяльності недержавних організацій із протидії торгівлі людьми в Україні досліджують О. Кушнір і В. Ліпкан [8–9]. Зокрема, О. Кушнір приділяє увагу ролі НДО у створенні нормативно-правової бази України щодо протидії торгівлі людьми, підкреслює важливість комплексної та довгострокової кооперації між державою та НДО, залучення національних НДО до роботи міжнародних мереж організацій із протидії торгівлі людьми [8]. Утім, у науковій літературі відсутнє систематичне висвітлення ролі неурядових міжнародних організацій у глобальній системі протидії торгівлі людьми, яке надало б

зможу виокремити спільні для організацій проблеми у діяльності та визначити чинники, що сприяли б їх ефективнішому залученню.

Метою статті є дослідження характерних рис участі міжнародних неурядових організацій у протидії торгівлі людьми і виявлення особливостей діяльності міжнародних неурядових організацій із протидії торгівлі людьми в Україні.

Неурядові об'єднання стояли у витоків створення міжнародних організацій, спрямованих на знищення інституту власності одних людей щодо інших. Їх історія налічує близько двох століть та є нерозривно пов'язаною з активним формуванням громадського суспільства в західноєвропейських державах протягом ХІХ ст., впливом ідей Великої французької революції, поширенням ліберальної ідеології, а в ширшому контексті – процесами гуманізації світового порядку, становлення верховенства прав і свобод людини як одного з основоположних принципів міжнародного права.

Міжнародно-правова основа для залучення недержавних організацій у боротьбу з торгівлею людьми на сучасному етапі закріплена в ст. 9 Палермського протоколу щодо попередження та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, й покарання за неї: «Політика, програми та інші заходи <...> включають співпрацю з недержавними організаціями, іншими відповідними організаціями» (протокол доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р.) [10]. Традиційно діяльність НДО вважається етапом запобігання торгівлі людьми та реабілітації постраждалих від неї, однак фактично вони охоплюють широке коло питань від тиску на національні уряди щодо вдосконалення законодавчих практик до дослідницької й аналітичної роботи. Зокрема, залучення НДО австрійських працівників дає змогу дістатися прошарків населення поза межами загальних інформаційних кампаній у ЗМІ та навчальних закладах. Заходи із протидії торгівлі людьми входять до сфери діяльності організацій із надання гуманітарної допомоги, протидії поширенню ВІЛ/СНІД, боротьби за права людини та гендерну рівність, охорони дитинства тощо.

Специфіка діяльності організації залежить від соціально-економічного середовища країни, в якій вона діє: профілактика й реабілітація можливі лише за розуміння структурних причин вразливості населення до торгівлі людьми у конкретному суспільстві. НДО не обмежені регіональними кордонами, чітко визначеною компетенцією, тож можуть працювати у будь-яких куточках Землі. Показовою є робота організації «Anti-Slavery International» (таку назву має нині утворене ще в 1839 р. Британське та іноземне товариство проти рабства). Її діяльність охоплює Великобританію, країни Африки, Азії, Латинської Америки, тож методи боротьби залежать від місцевих умов. У Великобританії це – захист жертв «сучасного рабства», в тому числі від притягнення до юридичної відповідальності, моніторинг законодавства щодо протидії торгівлі людьми, інформаційні кампанії з протидії трудовій експлуатації обслуговуючого персоналу. У країнах, що розвиваються, організація зосереджується на боротьбі зі спадковим рабством, борговою залежністю, експлуатацією домашньої праці та примусовим злидарством дітей, впровадженні освітніх технологій. Проекти південноазійської НДО «NOMI network», що спрямована на успішний розвиток жінок, постраждалих або вразливих до торгівлі людьми, – економічна й методична допомога для навчання (зокрема, програма для дівчат-підлітків уможлиблює отримання ними середньої та вищої освіти) й підприємництва, тренінги із ведення господарства, виходу на легальний ринок праці, захисту себе та дітей від торгівлі людьми, повідомлення споживачів про «етичність» походження товарів.

Попри відсутність у НДО офіційних важелів впливу на прийняття законодавства щодо протидії торгівлі людьми, вони активно залучаються до підготовки національних

та міжнародно-правових актів у цій галузі. У 2004 р., під час підготовки до укладання Конвенції Ради Європи з протидії торгівлі людьми, 180 організацій (ініціаторами виступали «Amnesty International» та «Anti-Slavery International») зробили спільну заяву щодо проекту Конвенції, в якій наполягали на: протиправному характері явища торгівлі людьми; потребі відновлення й захисту прав постраждалих; непритягненні їх до юридичної відповідальності за можливі правопорушення, викликані їх підневільним станом; необхідності гендерно-чутливого підходу до проблеми та особливої уваги до дітей-жертв торгівлі; урахуванні думки громадянського суспільства; відповідності заходів із попередження транскордонної торгівлі правам людини на пошук і отримання притулку та конфіденційність; встановленні кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з торгівлею людьми; створенні належного контрольного органу за виконанням Конвенції [11]. Зрештою ці рекомендації знайшли місце у положеннях Конвенції Ради Європи.

Незалежний характер НДО уможливило контроль з їх боку за державними органами у сфері протидії торгівлі людьми. У середині 2000-х рр. міжнародна НДО «Всесвітня мережа виживання» за результатами дослідження торгівлі жінками з Росії збрала докази пособництва злочинам зі сторони робітників МВС, ФСБ та МЗС Російської Федерації. Зокрема, було встановлено, що «по мірі посилення впливу злочинних угруповань корупція здійснюється через блокування законодавства, яке спрямоване на протидію їх діяльності» [12, с. 136]. Критичному аналізу зусилля національних урядів із протидії торгівлі людьми піддаються у доповідях правозахисної організації «Amnesty International», які містять рекомендації до урядів та міжнародних організацій із покращення законодавчої, оперативної, правозастосовної діяльності. Вияв порушень законодавства та зневаги до людських прав у сфері протидії торгівлі людьми – у полі зору організації «Human Rights Watch».

На конференції високого рівня, присвяченій державно-приватному партнерству у боротьбі з торгівлею людьми, що була організована ОБСЄ та МЗС Російської Федерації у Москві у липні 2017 р., було зазначено, що «приватний сектор дуже часто справляє суттєвіший вплив на ситуацію (у сфері протидії торгівлі людьми – Є.М.), ніж держави» [13]. Утім, попри кваліфіковану допомогу, що її надають неурядові організації жертвам торгівлі людьми, «ефективно протистояти цьому негативному явищу може лише держава, здатна взяти на себе роль координатора усіх зацікавлених сторін» [12, с. 136–137]. Усвідомлення обмеженості односторонніх зусиль як НДО, так і державних органів зумовлює інтерес до партнерства та взаємодії державних і недержавних суб'єктів боротьби з торгівлею людьми на міжнародному рівні. Партнерство з НДО є суттєвим елементом діяльності провідних міжурядових організацій. Зокрема, регіональне об'єднання проти торгівлі жінками та дітьми у Латинській Америці та Карибському басейні (CATWLAC) має консультативний статус в ЕКОСОП та ОАД, є споглядачем у міжпарламентських асамблеях Латинської Америки, членом Першої міжінституційної комісії для попередження та переслідування торгівлі людьми при уряді Мексики і її Консультативної ради.

Чимало НДО зареєстровані у своїх державах як благодійні товариства, і особливістю їх роботи дійсно є проведення регулярних кампаній зі збору коштів. Тож, приводом до співпраці громадських організацій та державних органів і міжнародних міжурядових організацій нерідко стає проблема фінансування НДО. Так, Агентство міжнародного розвитку США у 2000–2004 рр. забезпечувало діяльність щонайменше 20 російських НДО [14, с. 212]. Неурядові організації також стають

виконавцями програм національних урядів, як Міжнародна католицька комісія з міграції, що впроваджувала програму уряду США з протидії торгівлі людьми в Індонезії. При цьому виникає питання залежності від спонсорів. Реалізацію програм, які підтримують міжнародні фундації, ускладнює відсутність підтвержень ефективності дій НДО у заявлених галузях. Водночас такі обмеження стимулюють пошук достовірних форм звітності, адже аудит ефективності протидії торгівлі людьми є болючим питанням практичної діяльності у цій сфері та її теоретичного осмислення. Одним із вирішень проблеми стало активне використання фото та відеоматеріалів як форми звітності та одночасно впливового інструменту для усвідомлення проблеми широкими суспільними колами [2, с. 224–229].

Одним із напрямів роботи міжнародних громадських організацій (як-от «Інститут відкритого суспільства», «Співпраця жінок Сходу і Заходу») є діяльність із допомоги та підтримки нових НДО з протидії торгівлі людьми та співпраці НДО у Центрально-Східній Європі та країнах СНД. Особливістю функціонування міжнародних НДО є і тенденція до створення мереж національних об'єднань на зразок франчайзингових корпорацій, що є осередками великих міжнародних організацій і водночас самостійними утвореннями. Наприклад, організація з викорінення комерційної сексуальної експлуатації дітей ЕКПАТ представлена у 64 країнах. CATWLAC має 26 національних осередків. Європейська НДО «Ла Страда» складається з 8 членських організацій. Локальні НДО часто є основними суб'єктами підвищення обізнаності населення щодо проблеми торгівлі людьми. Як зазначає вітчизняна дослідниця Н. Лукач, «у багатьох державах ОБСЄ місцеві НДО – єдині організації, що інформують жінок, дівчат та їх родини про загрозу торгівлі людьми та забезпечують безпосередню допомогу жертвам» [6, с. 84].

Протидія торгівлі людьми в Україні з боку недержавних організацій веде відлік від 1997 р. (початок дії в Україні міжнародної програми «Ла Страда» із запобігання торгівлі жінками) і є давнішою за урядові програми у цій галузі. До основних форм діяльності НДО із протидії торгівлі людьми в Україні, на думку дослідника В. Ліпкана, належать: допомога (із реабілітації та реінтеграції) жертвам торгівлі людьми, зокрема, сприяння їх поверненню в Україну або на батьківщину (якщо Україна виступає країною призначення), надання допомоги медичного, психологічного, юридичного характеру, сприяння працевлаштуванню; організація роботи «гарячих ліній»; дослідницька діяльність щодо стану насильства над жінками в Україні та аналізу законодавчих актів стосовно становища жінок; просвітницькі заходи серед молоді; семінари, тренінги для фахівців і представників потенційної групи ризику; проведення конференцій; поширення інформації, видання відповідної літератури [9, с. 310]. Дослідник, таким чином, виокремлює профілактичну (здебільшого інформаційну) та реабілітаційну, а також аналітичну діяльність НДО у протидії торгівлі людьми. Проте варто зазначити, що НДО в Україні виконують також консультативну функцію щодо уряду, сприяючи нормативному регулюванню цієї галузі, а іноді залучаються й до оперативної діяльності з припинення і переслідування торгівлі людьми. Нині зростає прагнення до координації зусиль із протидії торгівлі людьми між державою, міжурядовими організаціями та НДО.

НДО зробили внесок у розроблення нормативно-правової бази України щодо протидії торгівлі людьми. Конференції, семінари з формування національної політики із протидії торгівлі людьми сприяли виробленню рекомендацій, що бралися до уваги на парламентських слуханнях, засіданнях Міжвідомчої координаційної ради, регіональних комісій із питань координації зусиль і обміну інформацією щодо запобігання

торгівлі людьми. Державні програми протидії торгівлі людьми розроблялися за участі представників НДО зі створенням спеціальних органів, відповідальних за дотримання прав людини, координацію, підготовку звітів. Значним був тиск НДО щодо ратифікації Україною Конвенції ООН проти транснаціональної злочинності, Конвенції Ради Європи з протидії торгівлі людьми [8]. У питаннях розшуку і повернення людей НДО стають виконавчими партнерами проектів уряду.

Партнерство НДО з міжнародними міжурядовими організаціями полягає у спільних консультативно-аналітичних заходах і дослідженнях, проведенні інформаційних кампаній та інших публічних акцій, наданні додаткових послуг населенню та взаємному обміні досвідом, методичній підтримці. З 2014 р. за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні, уряду Канади та Міністерства соціальної політики України здійснюється 5-річний проект «Поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в Україні». Головний виконавчий партнер проекту – громадська організація «Фундація «Гармонізоване суспільство». На регіональному рівні виконання проекту покладено на місцеві громадські організації у співпраці з владними органами. Ініціативу спрямовано на підвищення спроможностей відповідних державних органів та громадських організацій із надання допомоги постраждалим від торгівлі людьми та поширення серед населення обізнаності щодо Національного механізму взаємодії у наданні допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми. Масштабні заходи соціально-інформаційного характеру (акції, автопробіги, поширення листівок, інформаційні кампанії у ЗМІ) зазвичай припадають на відзначення Всесвітнього та Європейського днів протидії торгівлі людьми. У липні 2017 р. напередодні Всесвітнього дня протидії торгівлі людьми відбулася соціально-інформаційна акція «#людинаНЕтовар», організатором якої стала «Фундація «Гармонізоване суспільство» за підтримки Київської міської державної адміністрації, Київського міського центру соціальних служб, НДО «Кампанія А21» та «Карітас – Україна». До заходу входили театралізована вистава, експрес-опитування громадян, виставка дитячих робіт, експертне консультування зацікавлених громадян, поширення інформаційних буклетів і браслетів з символікою акції тощо.

Консолідація зусиль із міжнародними НДО входить до завдань громадської організації «Глобальна організація союзницького лідерства», предметом діяльності якої є інтеграція України у систему міжнародної безпеки й поширення ідей безпеки та стабільності. Організації належить проект Стратегії розвитку системи протидії торгівлі людьми до 2020 р., що пропонує заходи з удосконалення діяльності державних та недержавних суб'єктів протидії торгівлі людьми, механізмів їх взаємодії, підвищення кваліфікації фахівців, організації міжнародного співробітництва.

Жіночий правозахисний центр «Ла Страда – Україна», створений 1997 р., встановив партнерську мережу державних установ (МВС, Державна прикордонна служба, Консульське управління МЗС, офіс Уповноваженого з прав людини, диппредставництва України в 20 державах і диппредставництва іноземних держав в Україні) і міжнародних організацій, відомості про які систематизовано у «Базі даних організацій, що можуть надавати підтримку потерпілим від торгівлі людьми» [8]. «Ла Страда» можна вважати належною до найзначніших НДО, що протидіють торгівлі людьми в Україні через освітню, методичну, аналітичну діяльність [15, с. 5]. Протягом 1997–1999 рр. переважала інформаційна складова частина: збирання й аналіз даних, освітні кампанії, формування мережі НДО. У 1998 р. «Ла Страда» і Міністерство соціальної політики провели міжнародний семінар

«Пошук шляхів запобігання торгівлі жінками і формування комплексної програми дій», де було розроблено проект прийнятої у 1999 р. Програми запобігання торгівлі жінками і дітьми в Україні [8]. 2002 р. створено Національну тренувальну мережу, розроблено методичні матеріали для педагогів, соціальних робітників, правоохоронців. У полі зору організації – викорінення дитячої праці, сексуальної експлуатації дітей, домашнього насильства, проблеми дітей трудових мігрантів, спецкурси з протидії торгівлі людьми й експлуатації дітей в інститутах підвищення кваліфікації педагогічних працівників. У 2008 й 2011 рр. «Ла Страда» випущено Альманахи перетових технологій – методичні розробки з профілактики торгівлі людьми [15, с. 5–6].

Вирізняються методи роботи НДО «Кампанія А21» (представлена в 11 державах світу). Її діяльність полягає не лише в інформаційних кампаніях (інтерактивні семінари, «ходи за свободу»; у проведеній 2016 р. із Координатором проектів ОБСЄ в Україні і Міністерством соціальної політики кампанії «Живи вільно» брали участь діячі українського шоу-бізнесу), методичній роботі, реабілітації жертв (проект із допомоги у репатріації), але й співпраці з правоохоронцями на місцях: допомозі у здійсненні рейдів, виявленні потерпілих через гарячі лінії, доведенні кримінальних справ до суду і представленні інтересів потерпілих. Організація діє через «команди» швидкого реагування.

Таким чином, характерними для участі міжнародних неурядових організацій у протидії торгівлі людьми є акцент на просвітницькій роботі серед населення та потильній допомозі постраждалим від торгівлі людьми. НДО виступають ініціаторами та надають консультації щодо укладення міжнародно-правових та національних норм. Особливість статусу НДО проявляється одночасно в можливостях здійснення неупередженого контролю й аналізу зусиль національних урядів із протидії торгівлі людьми та в потенційній залежності від урядів та міжнародних організацій, які фінансують роботу НДО. Міжнародні НДО з протидії торгівлі людьми на території України діють здебільшого через національні відділи таких організацій або самостійні громадські організації, які можуть входити до міжнародних мереж НДО або бути їх партнерами. Провідною тенденцією є нині прагнення до координації та співпраці недержавних організацій міжнародного і національного рівня з міжурядовими організаціями та державними органами й установами.

Список використаної літератури

1. Кравчук Н.В. 2016. 03. 043. Ван дер Вилт Х. Торговля людьми, рабство, преступления против человечности: распутывая концепции. Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 4: Государство и право. Реферативный журнал. 2016. № 3. С. 189–196.
2. Lindquist J. Images and Evidence: Human Trafficking, Auditing, and the Production of Illicit Markets in Southeast Asia and Beyond. Public Culture. 2010. № 2, Volume 22. P. 223–236.
3. Аллахвердиева А. Торговля людьми – транснациональная угроза эпохи глобализации. Кавказ и глобализация. 2009. Выпуск 2–3, Том 3. С. 136–152.
4. Гусев Л.Ю. Борьба против принудительного труда и работорговли в странах Центральной Азии. Вестник МГИМО Университета. 2015. № 2 (41). С. 167–173.
5. Лебединец И.Н. Генезис международно-правового регулирования борьбы с рабством, работорговлей и другими формами торговли людьми. Актуальные проблемы российского права. 2016. № 3 (64). С. 186–191.
6. Лукач Н.М. Международный опыт преодоления глобальной проблемы торговли людьми. Век глобализации. 2016. № 4. С. 78–87.

7. Tzvetkova M. NGO Responses to Trafficking in Women. *Gender and Development*. 2002. Vol. 10, № 1. P. 60–68. URL: <http://www.jstor.org/stable/4030684> (accessed 28 January 2009).
8. Кушнір О.В. Основні форми діяльності громадських інституцій у протидії торгівлі людьми / Глобальна організація союзницького лідерства. URL: <http://goal-int.org/osnovni-formi-diyalnosti-gromadskix-institucij-u-protidii-torgivli-lyudmi/> (дата звернення: 16.02.2018).
9. Ліпкан В.А., Кушнір О.В. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми / за заг. ред. В. А. Ліпкана. Київ, 2013. 332 с.
10. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. / Верховна Рада України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення: 16.02.2018).
11. Joint NGO Statement on the Draft European Convention against Trafficking in Human Beings / Amnesty International. URL: <https://www.amnesty.org/en/documents/ior61/020/2004/en/> (accessed 16 February 2018).
12. Кулажникова С.С. Торговля людьми в международном и региональном аспектах. Вестник ДВО РАН. 2006. № 6. С. 133–137.
13. Государственно-частное партнерство в борьбе с торговлей людьми / Сеть Глобального договора в России. URL: <http://www.globalcompact.ru/news/gosudarstvenno-chastnoe-partnerstvo-v-borbe-s-torgovlej-lyudmi.html> (дата звернення: 16.02.2018).
14. Сальников С.В. Основные субъекты противодействия торговле людьми. Учёные записки Российского государственного социального университета. 2012. № 2 (102). С. 211–213.
15. Альманах передовых технологий профилактики торговли людьми: практика и перспективы / под ред. Е. Левченко, Л. Ковальчук. Киев, 2011. 132 с.

INTERNATIONAL NON-GOVERNMENTAL ORGANISATIONS IN COMBATING HUMAN TRAFFICKING

Yelyzaveta Monastyrova

*Dnipro National Oles Honchar University,
Faculty of Social Sciences and International Relations,
Department of International Relations
Haharina av., 72, 49010, Dnipro, Ukraine*

This article investigates the foundations of the activity of international non-governmental organisations in countering human trafficking in the contemporary international system. The article gives the outlook of the functional and organisational specifics of combating human trafficking by non-governmental organisations. It explores the role of the activity of international non-governmental organisations in combating human trafficking on the territory of Ukraine.

Key words: international non-governmental organisations, human trafficking, prevention, rehabilitation, partnership.